

УДК 7.012:003.332.5

ІСЛАМСЬКА КАЛІГРАФІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНА ТВОРЧА ПРАКТИКА

АЗЗААРИ Алі

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
azzaari256@gmail.com

Досліджується ісламська каліграфія – важлива частина мусульманської культури та мистецтва, що є актуальною у наш час як основа у практиці сучасного графічного дизайну.

Ключові слова: культура ісламу, мистецтво, арабське письмо, ісламська каліграфія, дизайн.

ВСТУП

Ключовим елементом ісламської культури, її невід'ємною частиною є арабське письмо, каліграфія. Під ісламською (арабською) каліграфією розуміють мистецтво зображення слова, яке в арабських країнах розвинулося як форма мистецтва і впродовж століть набуло рівня довершеності. Відтак, серед інших видів ісламського мистецтва каліграфію розглядають як прояв людського духовного начала у його найкращих виразах високих прагнень, краси думки, багатства внутрішнього світу людини. Знання та володіння каліграфією в країнах ісламу є показником освіченості, обізнаності, духовної зрілості людини. Саме тому мусульмани починають навчатися каліграфії з перших класів початкової школи. Ще більше уваги їй приділяють в медресе - духовних училищах, де навчаються майбутні мусульманські релігійні діячі. Натомість, каліграфія залишається особливим видом мистецтва, яким цілковито володіють лише спеціалісти-знавці численних зразків арабських почерків, креслень, декору. Віртуози ісламської каліграфії мають професійну назву *хаттати*. Їхні твори, будучи справжніми шедеврами декоративного мистецтва, часто є предметами колекціонування і займають у колекціях поціновувачів місце поряд із картинами західних майстрів графіки, живопису і скульптури.

Феномен ісламської каліграфії пояснюється тим, що на відміну від європейської системи письма, де каліграфія поступово втрачала своє значення, в мусульманській культурі вона продовжувала залишатися важливою та особливо шанованою. Причин щодо такого історичного місця каліграфії в мусульманській культурі називають декілька. Однією з найважливіших вважають те, що природа арабського письма є рукотворною і практично не пристосованою до друку. В арабському світі перехід до друкованої книги відбувався довше, ніж у

Європі: знадобилося кілька століть, щоб з'явилася друкована книга, однак, навіть за її стабільного входження у побут, в арабському світі віддавали та віддають перевагу саме мистецьки створеному рукопису. Про це свідчать і письмові документи, і художні твори. За допомогою арабської каліграфії створюють копії Корану, важливі договори, угоди, приписи. З іншого боку, каліграфія входить у декор багатьох художніх речей. Каліграфія прикрашає архітектурні споруди — громадські будівлі та мечеті, меморіальні пам'ятники, зокрема, надмогильні плити. Каліграфія прикрашає аверс та реверс багатьох арабських монет. Вишуканий ісламський напис доречно виглядає у розписі порцеляни, в оформленні текстилю, тканин, килимів. В сучасних умовах ісламська каліграфія отримала нове життя у нових художніх практиках, в тому числі веб-дизайні.

Ісламська каліграфія завжди викликала увагу дослідників. У численних публікаціях розглядаються історичні зразки, увічнінені у вигляді архітектурного декору, текстів книг та документів. Найчастіше автори прагнуть розкрити особливості каліграфії — її функціональність, внутрішній ритм, симетрію напису, а також риси стилю, технології його створення тощо [1].

Мистецький аспект каліграфії розглядали зарубіжні автори, серед яких В.Козак, К.Собук, М.Кумова. Їхні дослідження носять характер від моменту появи арабської каліграфії і до сьогодення [1; 2; 3]. Особливо цінними є матеріали щодо дослідження умов та тенденцій, які сформували школи каліграфії в процесі її становлення та розвитку [1].

В Україні ісламська в'язь, що являє собою вишукане переплетення букв арабської абетки, знайшла не лише поціновувачів, а й тих, хто прагне оволодіти майстерністю каліграфічного письма [4].

В цілому, попри значну кількість публікацій, присвячених каліграфії, залишається недостатньо висвітленими питання осмислення даного явища в сучасних умовах, в тому числі в аспекті розвитку нових технологій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі перегляду письмових джерел, аналізу історичного розвитку мистецтва каліграфії в країнах ісламу, виявити сучасний стан вивчення каліграфії як творчої діяльності, її традиції та властивості.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

На основі проведених досліджень можна узагальнити уявлення про історію розвитку ісламської каліграфії та її сучасний стан. Так, традиційне ісламське мистецтво має в основі багату творчу практику, яка впродовж століть виробила оригінальні форми, стилі, композиції, здатні донести до глядача ідеї та традиції цього мистецтва. Такі знання є актуальними не лише щодо історії ісламського мистецтва, а й щодо сучасних художніх запитів, зокрема практики дизайну.

Одним із основоположних та фундаментальних засад мистецтва каліграфії є причетність цього виду творчості до ісламської релігії. У цілому, Коран, який є світоглядно-нормативною книгою мусульман, не

забороняє зображення людей та тварин на малюнках, хоча такі зображення мають специфіку – вони мають бути відтворені як сума арабських літер, переплетена у щось на зразок контурів людини або тварини. На момент поширення ісламу існували світоглядні уявлення, які забороняли притаманні образотворчому мистецтву прагнення втілювати людиноподібні образи, а разом з тим, весь тваринний світ. Ці уявлення були успадковані, переосмислені та вкорінені в ісламі як світоглядно-смыслові підходи до мистецтва. Головним чином заборона на зображення живих істот пояснювалася пересторогами щодо можливого поклоніння таким зображенням. Ісламське право забороняло створення подібних образів, проголосивши, що художник, який насмілиться переступити релігійні приписи, підпаде під прокляття і отримає покарання в Судний день. Обмеження в образотворчих елементах спричинило появу орнаменту, а також каліграфії, яка багато у чому підкоряється правилам орнаментального мистецтва.

В мусульманських країнах каліграфія шанується як мистецтво «краси письма», «краси літери». Впродовж багатьох століть їхнім виразником вважався почерк куфі (الكوفي), котрому притаманні прямолінійні геометричні «виважені» літери. До XII ст. почерк куфі застосовувався для написання сур Священного Корану: каліграфія ритмічно підпорядкована розміреному ритму їхнього читання та зовні виражає зміст священної книги, адже суть Корана полягає у передачі пророцтв Аллаха його посланцем Мухамедом, місією якого саме було поширення мусульманства. Каліграфія, таким чином, була засобом розповсюдження змісту «божественного послання», утіленого у Священному Корані.

Як одна із форм зображувальної творчості, каліграфія утилила в собі високі мистецькі риси. Творче начало робить її привабливою для художників-графіків і в наш час. Залишаючись мистецтвом «красивого креслення», «правильного формування символів», «впорядкування елементів», «гармонії пропорцій» каліграфія є підґрунтям для винайдення нових графічних стилів. Проте, шість стилів або почерків є незмінними, канонічними. Це: *наسخ* – стиль переписки, *мухаккак* – стиль із виразними чіткими літерами, *райхані* – стиль вишуканих літер, «подібних до квітки базиліку», *сульс* – урочистий стиль з літерами із криволінійними та прямолінійними елементами, які співвідносяться у пропорціях 1:3, *таукі (устае)* – стиль шрифту, що складається із густих літер, *рика* – скорописний шрифт. В основу цих стилів закладено систему *хатт мансуб* – «*уставне письмо*», яке визначає пропорційні співвідношення вертикальних і горизонтальних елементів літер в слові та рядку. Її винайшов каліграф із Багдада Ібн Муклой у X ст. Написання елементів створюється за допомогою очеретяного пера. Воно носить назву *к*. Спосіб його підготовки – очинка, залежав від вибраного стилю каліграфії і традицій школи письма.

Традиційна арабська каліграфія має також вплив на сучасний дизайн. Пошуки рішень оформлення реклами і веб-дизайну спонукають сучасних дизайнерів до використання ідей каліграфії в різних сферах поліграфії (леттеринг для обкладинки книги, альбому), одягу (принти, логотипи), наружної та аудіо-реклами. Новий сучасний підхід у використанні арабської каліграфії представлено, наприклад, у експонатах виставки графіки «По той бік літери» в Музеї ісламського мистецтва Малайзії (2018).

ВИСНОВКИ

Ісламська каліграфія є явищем світової культури. Вона відображає художній світогляд, традиції та ідеї культурних набутків країн ісламу. За своїми властивостями ісламська каліграфія належить до графічних практик, що робить її особливо привабливою для сучасного графічного дизайну. Найбільш вживаними є шість почерків каліграфії, які продовжують традицію почерку куфі, що панував до XII ст. Сучасна стилістика почерків каліграфії досить різноманітна. Вона передбачає досить велику варіативність їхнього застосування, відповідно до формально-стилістичних тенденцій сучасного дизайну.

Вивчення ісламської каліграфії в контексті розвитку сучасного дизайну сприятиме виявленню її перспектив у сучасних творчих практиках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kosack W. Islamische Schriftkunst des Kufischen. Geometrisches Kufi in 593 Schriftbeispielen. Deutsch – Kufi – Arabisch. Christoph Brunner, Basel, 2014.
2. Собук К. Арабская каллиграфия в современном дизайне. Ижевский, 2016.
3. Кумова М. Шрифт в айдентике, рекламе, многостраничниках, упаковке, навигации и вебе. Москва, 2013.
4. Classic calligraphy works. URL: <http://www.islamisanat.net/cc-4.html> (дата звернення: 19.02.2020).

AZZAARI A.

ISLAMIC CALLIGRAPHY: HISTORY AND CONTEMPORARY CREATIVE PRACTICE

The article explores Islamic calligraphy - an important part of Muslim culture and art that is relevant today as a basis in the practice of contemporary graphic design.

Key words: *Islamic culture, art, Arabic writing, Islamic calligraphy, design.*